

80 aastat Koidu- lauliku valgel

AINO UNDLA- PÖLDMÄE JUUBELIKS

Kaalunud mitmete võimaluste vahel, otsustasin lõpuks siiski kasutada juubelikirjutise pealkirjana meie nimekaima Koidula-uuriija-kirjandusteadlase Aino Undla-Pöldmäe uurimuste ja valikkogu pealkirja, mis «Eesti Raamatu» kirjastusel ilmus 1981. aastal ja valdavalt hõlmab Koidula-teemat. Kirjutan ka välja ühe lause sama teose autori saatesõnast, kus ta ütleb: «On Koidula elulugugi täis töö- ja enesületamise imet, õnne ja saatusarmutust.» Juubilarilennukaaslasena Rakvere Linna Ühisgümnaasiumi humanitaarharu 1929. aastal ja sealt edasi Tartu Ülikooli «tarkusesammaste» taga, et siis pikaks ajaks lahkne-da ja meie lennu 50 aasta tähtkokkutulekul taas kohtuda, võin kinnitada, et nende sõnadega oled Sa tahtmatult tabanud ka iseennast.

duses». Küll aga püüan vastata mõnele küsimusele (mis tehtud? mis teoksil?) ja anda sõna juubilarile endale.

Aino Undla-Pöldmäe, kellel homme, s. o. 9. mail täitub 80 eluaastat, on jutustanud oma töödest avaliku elu põllul üht-teist huvitavat. Paraku pean siia vahele kiiluma ühe seiga, millest minu vestluskaaslane tavaliselt kergelt, otsekuul endast-mõistetavalt mööda libiseb: nii Rudolf kui ka Aino Pöldmäe elus on (vt. EKBL) mõlemal periood, mida nende, põhikitsumusest kirjandusteadlaste elus tuleks tühjaks hinnata: Rudolf veedab Omski oblastisse väljasaadetuna oma teist «üliõpilaspolve» (1945—1957); sinna järgneb talle dekabristide naiste eeskujul omatahtsi 1949. aastal, ootamata õist koputust uksele, kahe lapsega ka Aino Pöldmäe,

senisest usaldatavama alusteks-ti või täienduse olen toetunud nendele, et autori tahtele võimalikult lähemale jõuda. Käikiri on trükkimisjärjekorras.

«Loomingu» mainumbris peaks ilmuma minu artikkel «Lilli Suburgi tütarlastekool». Koolitöö on Lilli Suburgile tema mitme-harulises tegevuses olnud väga hingelähedane. Mitmed mälestused, millised kirjutasin üles Eesti Vabariigi päevil (1934) L. Suburgi õpilastelt, kohustasid mind neid avaldama. On imetusväär, millist tahtejõudu ja missiooni-tunnet pidi omama see üksik naisterahvas, et vaesusest ja saksikute vastuseisust hoolimata viia oma õppeasutus Viljandis õitsele. See kool põhines peamiselt Rousseau' kasvatusõpetusel, mis ei rõhutanud karistust, vaid kus lapsi kasvatati armastuse ja mõistmisega. Seetõttu jäid kooliaastad seal õpilastele meelde elu armsaima ajana.

Kooli õppekeeleks oli saksa keel, aga kasvatus oli koju tagasi juhtiv, kindlalt rahvuslik. Eks seda tõenda ka meie ühiskonnas üldtuntuks saanud L. Suburgi õpilased nagu lauljana Aino Tamm, pedagoogid Anna Wiegandt-Lammas ja Leeni Mõru, esimese kodumajanduskooli asutaja Sakkapuul Mari Raamot, Liisa Perandi (Reinvald) jt. Arvan, et neist asjust, mis juba trükikojas, võibki pike-malt juttu teha, sest nad pole enam «varblased katusel», mille seas tuleb juttu neist asjust, mis on teoksil.»

Agas teoksil on Aino Pöldmäel nii palju huvitavat, et pole tal aega mõelda oma tõbedele, mis nii kõrges eas vahel end mõis-tagitunda annavad.

Eelkõige on teoksil Lilli Suburgi teoste valikväljaanne, millesse tuleks kõigepealt tema esikteos «Liina» (esmatrükk 1877), mis jäigi tema parimaks jutustuseks, ilmusdes nüüd 4. trükis. Selles esines autor omal ajal ennekuulmatult julge ideega — kutsuda eesti soost tütarlapsi saksastumise teelt tagasi — oma rahva juurde. Jutt ärritas ja kutsus esiti pärast C. R. Jakobsoni tunnustavat arvustust kallale saksa ajakirjanduse ja pas-torid. Autorit süüdistati nooreestluses, natsionalismis, jumalasalagamises. Alanud poleemika käigus teos aina levis ja ilmus

Sissejuhatuses pisut pildivaalikust tänase kirjatüki juurde. Kui me Marega, Sinu 1955. aastal Omski oblastist Tšerlaki asulast kuuekuisena Eestisse «imigreerunud» helikunstnikust-ajakirjanikust tütreaga tuhlasime Sinu Kadrina maakodu lausahtlis, siis võtsime sealt kaasa mõned fotod.

Ühel neist võid Sa olla 20-aastane. Sa istud oma koduaias õitsvate karikakarde keskel, näpid nende õiekroonlehti ja nagu selle ea kohta võib arvata iseloomulikuks, küllap loed: «Armastab, ei armasta...» Pildil on puuduseks, et vaatleja pilk on kiindunud õiele. Ka puudub sellel lepatriinu, kes kohemaid lendu tõuseks ja näitaks teed Harjumaale, Rae valda, kus kaks aastat enne Sinu sündi ta luomaniku pojana nägi ilmavalgust hilisem kirjandusteadlane ja folklorist, Sinu tulevane abikaasa ja kolme lapse (peale juba mainitud pesamuna Mare veel kirjandusteadlane Jaak ja helilooja Alo Põldmäe) isa Rudolf Põldmäe. Kuid veel kestis kevad ja mured-vaevad olid alles ees. Valiku lõpetasime Gustav Raua õlimaali reproga seeriast «Kultuuritegelasi kunstis». Küllap oskab kunstnik näha ka seda, mis on varjul «naha all». Ennatlikult ütlen siinkohal, et mulle oled Sa olnud inimene, kelle vaimus on tunginud läbi ka vattkuuest, mida Sa olid sunnitud kandma karmil Siberimaal, kus Sa tänu oma teisele erialale töötasid muusikaõpetajana ühes lasteasutuses. See amet saigi õieti Sinu elupäästjaks, sest kolhoospõllul Sa oma nõdra rammu ja lahja leeme juures vaevalt suutnuksid vastu panna ja kindlustada elu nii endale kui ka oma lastele.

Sul on olnud pikk ja raske, ent kõigest hoolimata huvitav ja rikas elu. Ma ei kavatsen hakata seda aasta-aastalt üle rääkima, vahest tehakse seda pikemalt «Reedes» või «Keeles ja Kirjan-

aitamaks isal kanda sundpagentuskoomat, mis lõplikult puudenes õult alles pärast naas-

mist Tartusse ja tööleasumist taas Kirjandusmuuseumi 1957. aastal. Suurema osa oma elu õhtupoolikust on Aino olnud vabakutseline literaat-urija, kelle osa töövilju on põimitud kogusse «Koidulauliku valgel».

Nõnda siis: mis tehtud? Üht-teist on selles vallas toodud ära EKBL-is, millele lisaks mainiksin, et «mõni aeg tagasi andsin kirjastusele üle L. Koidula luule rahvavaljaande «Mu isamaa on minu arm» teise trüki käsikirja. Tõuke selleks andis uue ärkamisaja elav vajadus Koidulauliku sõna järele. Olen seda valikkogu täiendanud mõne seni avaldamata Koidula luuletusega, kui olen avastanud mõne

peagi teises trükis. Paraku tekkis «Liinast» peamiselt mulje kui rahvusliku tendentsi kandjast. Ununes tütarlaps Liina ja teose psühholoogiline arengulõng, sealhulgas ka väga diskreetne õpilaste armastuslugu.

Valikteoste teise osa moodustab aga Lilli Suburgi suur mälestuskirjutis «Suburgi perekonalugu», mis esimest korda avaldati ajakirjas «Eesti Kirjandus» 1923 ja 1924 Anton Jürgensteini redaktsioonis pealkirjaga «Suburgi perekond». Nüüd originaalkäsikirja alusel ettevalmistatav eluloo teine trükk pakub peale oma perekonna lugude rohkesti andmeid ka kogu ärkamisaja kohta.

Huvitav ettevõtmine on ka Lilli Suburgi teoste valikkogu viimase köitena kavandatud ligi 300-leheküljelise Waldburgis alustatud saksakeelse päeviku esmaavaldamine eesti keeles, milleks selle originaali koltunud lehekülgedelt tuli Aino Põldmäel kogu tekst gooti kirjas kanda ladina sripti.

Valikteosena tuleb veel L. Suburgi mitmeid lühemaid jutustusi, sealhulgas «Leeni», mille sisuks võitlus naiste õiguste eest, ning lühemaid mälestuskirjutisi. Saatesõnas annab A. Undla-Põldmäe ülevaate L. Suburgi saavutustest.

Nõnda moodustaski Lilli Suburgi meie homse juubilari eli õhtupooliku kaalukaima uurimissubjekti. Täiesti vabanetud pole Koidulaulikustki, ta osaleb koos Kirjandusmuuseumi kollektiiviga Koidula kirjavahetuse kronoloogilise väljaande ettevalmistamisel ja mitmes muus ettevõtmises, mille sekka tuleb endiselt olla ema ja vanaema, ka kooliõde ja lennukaaslane, keda tema rapitud ja harvendatud põlvkond tema tähtpäeval suure südamesoojusega meenuatab kui inimest, keda mitmest tuulest muriti, kuid ei murtud.

Leenart ÜLLASTE